

ШАРЛ ФОСЕ И АСИРИЙСКАТА МАГИЯ

За книгата

В ръцете си държите едно от най-добрите в световната наука описания на вавилоно-асирийската магия. На Запад са излизали и продължават да излизат стотици статии по различни аспекти на асирийските магическите текстове, но и досега няма друго обобщаващо изследване на всички тези проблеми. За цялата история на асириологията има десетина качествени популярни очерци за магии, излизали предимно във Франция и Англия. Често четем книги, в които се споменават крилати асирийски демони, загадъчни чудовища-*шеду*, цитират се откъси от заклинания, всичко това разбъркано с египетски сфинксове, майански пирамиди, печати от Харапа и в цялата тази бъркотия не се изяснява например, по какво сфинксът се отличава от *шеду*. След четенето на подобни книги възниква усещането за нещо псевдо-окултно и примитивно – всички народи със своите магьосници и демони сякаш имат едно и също лице.

Тази книга се отличава от безликото множество със съчетанието от най-добрите черти на научността в подхода и художествеността на изложението. Тя е написана строго и логично, концепцията ѝ е фактически и методологически обоснована, във всяка глава се цитират текстове, преведени

от академични и шумерски езици, а в края на главата се дават обширни за времето библиографии. Чете се леко и с интерес, а направените изводи могат да бъдат проверени от читателите. В приложенията са изложени най-често срещаните за вавилоно-асирийската култура заклинателни формули.

Шарл Фосе

Шарл Фосе (1869-1946) е роден в град Камбре, а умира в Монте Карло. Бил ученик на Юлиус Опперт, един от първите дешифровчици в клинописа и основател на шумерологията. Отначало Фосе работел като преподавател по академичен език и клинопис в Атина, след това бил поканен като преподавател в Каирския университет, след известно време се върнал във Франция, където получил длъжността преподавател по клинопис в парижкия *Ecole des Hautes Etudes*.

След смъртта на своя учител в 1906 г. Ш. Фосе е назначен първо като професор, а после и като завеждащ отделение в това висше учебно заведение и заема този пост в продължение на 40 години. Научният живот на професор Фосе бил интересен и разнообразен. Фосе открива копие на един от надписите на асирийския цар Синахериб (т.н. "надпис от Бавиан"), което направило неговото име известно в научните кръгове. Взел участие в персийска археологическа експедиция, където също открил множество забележителности. Фосе писал речници, справочници, научно популярни книги, издавал асирийски и вавилонски текстове. Но след смъртта му излезли два кратки некролога, след което името на забележителния учен и професор Шарл Фосе било покрито

то от забрава¹.

Книгата на Фосе е добра не заради това, че той е бил професор и завеждащ катедра. Напротив, неговата книга е удивително точна, дълбока и съвременна по метод и стил.

Магия и религия в древна Месопотамия

В духовната култура на древна Месопотамия са съществували две основни концепции: *магия* и *религия*.

Магията – е желанието за непосредствено въздействие върху външните сили на природата към милост и благоговение.

Религията е очакване на милост от външните сили без желание за тяхното насилствено скланяне в своя полза.

Магът:

- ♦ Гледа на природните сили като на нещо равно на себе си и не се съмнява в това, че ще ги овладее
- ♦ Използва за покоряване на природните сили същите средства, които се използват в междуличностните отношения

¹ Основните публикации на професор Ш.Фосе: La Magie assyrienne (These) (Biblioth. de L' Ec. des Hautes Et. Sect. des Sc. Relig. Vol. XV), Paris, 1902; Manuel d'Assyriologie I-II, Paris, 1904-1926; Textes assyriens et babylon. Relatifs a divination, Paris, 1905; Contribution au Dictionnaire Sumerien – Assyrien, Paris, 1905–1907; Presages tires des naissances (Babyloniaca V), Paris, 1912 bis 1914; Deux principes de la divination Assyro-Babylonienne, d'apres le Traite SUMMA IZBU (Ec.prat. des Hautes Etudes. Sect. des Sc. relig., Annuaire 1921 –1922). Notices sur les caracteres etrangers anciens et modernes – par un groupe de savants, reunies par Ch. Fossey, Paris 1927. Некролози: R.Labat, Charles Fossey, RA XL, 3-4, 1945-1946; J. Nougayrol. Charles Fossey (Ec. Prat. Des Hautes Etude, Sect. des Sc. religieuses, Annuaire 1947 – 1948).

Асирийска магия

- ♦ Не приема идеята за световния ред, неговото действие е еднократно, а намерението му е егоистично
- ♦ Светът в усещанията на мага се състои от отделни същности, всяка от които може да бъде отделена от другите, отделена от съзнанието и използвана сама за себе си, вън от своите естествени връзки.

Религиозният човек:

- ♦ Гледа на природните сили отдолу нагоре, признавайки своето нищожество пред могъщество на природата и чакайки от нея милост.
- ♦ Осъзнава нищожността на човешките средства в диалога с висшите сили, затова използва принципно друг език – езикът на молитвата.
- ♦ Приема господстващия ред и се стреми да разтвори в него живота си, ставайки част от световния ред и потвърждение на световния закон.
- ♦ Служи на реда, затова молитвата му е постоянна и непрекъсната, а намерението му – благочестиво.
- ♦ Светът на религиозният човек се отличава с непрекъснатост на пространствените и безкрайност на времените отношения – религиозният човек допуска възможността да не знае много и да няма точна представа за цялото.

В Месопотамия границата между маговете и религиозните хора е била твърде неустойчиви и магическото съзнание рядко се е срещало в чист вид, вън от религиозното упование на милостта на бога, а религиозното е било просто невъзможно без участието на магията.

Асирийските магически обреди и формули са се съхранили в епоса, химните, царските надписи, заклинания, мо-

литви, записи на ритуали, в гадателската и астрологическата литература.

Месопотамската култура е предимно магическа. Всички култури в ранната древност – и египетската, и шумерската, и хетската – се отличават с по-голямо желание за въздействие върху природата, отколкото да ѝ се подчиняват. Древният човек, заселвайки се на необитаема земя, е бил в постоянно противодействие със силите на природата, враждувал е с тях, искал е да ги усмири, покори и приспособи към своите нужди. Но магията в различните култури е имала различна насоченост и различна степен на връзка с религията.

Месопотамската магия, при цялата ѝ формална връзка с царската власт и човешките нужди, е основно обърната към Небето и сферата на външните знаци – от “знамения” (симптоми) за болести до небесни знамения (звезди, планети, светила, комети и техните съотношения). Царят и човекът в Месопотамия са много по-малки от първичния свят на природата, затова достойнство на мага е умението да въздействува, като се съобразява със световния порядък. Точно тази магия, предимно херметическа (магия на знаците и полчиците), е свързана с астралната насоченост на шумеро-вавилонското светоусещане¹. Магът разшифрова изпратената му информация и след това определя най-действените средства за влияние върху дадения участък от вселената. Но в някои от случаите той чувства своето безсилие и смирено се моли, призовавайки божие милосърдие.

¹ Оппенхайм А. Лео. Древна Месопотамия. Портрет на загиналата цивилизация. М., 1990. С. 136-181; Reiner E. Astral Magic in Ancient Babylonia. Philadelphia, 1995.

Маговете

Акадският език има три думи за обозначаване на длъжността на мага: *машмашу*, *ашину* и *бару*.

Машмашу е жрец-екзорсист и гадател по черния дроб на агнетата, по-късно се появява термина *машмаш Енума Ану Еллил*, специално обозначаващи длъжността на астролога (т.е. “маг, знаещ астрологическия трактат “Когато Ану и Еллил...””).

Ашину е жрец-очистител, занимаващ се с изцеление на болни от злите духове.

Бару е гадаел по вътрешностите на жертвените животни и по уродливите зародиши, по масло разливащо се по вода и по дима на жертвеното кадене¹.

В ранната шумерска древност работата на мага не била толкова специализирана. Магът не бил отделян от другите жречески категории. През този период жречеството зависело силно от общината. Едно и също длъжностно лице на храма можело да практикува и като екзорсист, гадател и лекар. Шумерските жреци били писмено неграмотни, знанията за обреди и заклинания се предавали в устна форма.

По времето на Вавилон и особено в Асирия от императорския период жреците вече били задължени да представят на царя писмен доклад, който писар-секретар на глас прочитал всяка сутрин. След прочитането на доклада царят лично решавал но кого да назначи аудиенция в двореца. Затова практически нямало неграмотни сред жреците и особено сред маговете. Всички те преминавали добро обучение в писарски школи и подавали на царя доклади по установената форма.

¹ Речникови статии за тези термини виж: Chicago Assyrian Dictionary. Chicago, 1958.

Обучението на мага

Обучението на мага в асирийския период било сурово. Кандидатът трябвало да премине четири степени на обучение:

1. Първата степен наричали *шамаллу* – “ученик”. На този етап кандидатите изучавали важни заклинателни формули, ситуации на тяхното произнасяне и помагали при жертвоприношенията.

2. Ако тази начална степен се преодолявала благополучно, ученикът ставал *машмашшу цехру*, “младши маг”, и изучавал астрономия, астрология, ритуали, различни видове гадания, както и способите на лекарското изкуство. Все още не бил допускан до провеждане на обреди.

3. Ставайки след това пълноценен маг (*машмашшу*), човек самостоятелно провеждал всички храмови служби и жертвоприношения, предсказвал съдбата по знаците на небето и земята, изцелявал, прогонвал демони, записвал своите наблюдения на плочки, съставял нови заклинания – но не бил допускан в двореца.

4. Накрая, когато бил избран за *машмаш бити* – “маг на храма”, той получавал правото да пише доклади и да съставя предзнаменования за царя, за цялата страна (и света) и обучавал начинаещите магове в своя храм.

5. Най-изкусните магове получавали почетното име *апкалу* – “мъдрец”. Същото почетно име носи върховният бог на страната, наричан *апкал* или “най-мъдър от боговете” – Ашшур в Асирия или Мардук във Вавилония.

АСИРИЙСКА МАГИЯ

ВЪВЕДЕНИЕ

В живота на древните египтяни доминирала идеята за смъртта. Тяхната загриженост за нея била толкова жива и постоянна, че е наложила своя отпечатък върху всичко. Погребалната архитектура, естественият плод от философските размишления за бъдещия живот, получава развитие на брега на Нил, което няма равно на себе си, а запазената до днес есхатологическа литература образува една от най-значителните групи текстове, достъпни за изучаване от египтолозите. Но сред огромното количество публикувани до днес текстове, които ни е дала земята на Асирия и Вавилония, няма нито един, който да е посветен на погребалните церемонии, и нито един, чиято непосредствена и преимуществена задача е изложение на състоянието на човека след

смъртта^а. Не намираме никакви аналози на египетските *Текстове на Пирамидите* или *Книги на мъртвите*. *Слизането на Ищар в ада*, най-важният асирийски текст за домовете на мъртвите, с който разполагаме, е просто един дидактически трактат за задгробния свят. В тази поучителна история, създадена и възпроизведена с цел да се обяснят и обосноват ежегодните церемонии в чест на Таммуз^б и да се призват смъртните да не ги пренебрегват; описанието на преизподнята, в която Ищар^б отива, за да върне своя любим, е само епизодичен детайл от повествованието.

Самото съществуване на това произведение е достатъчно, за да докаже, че вавилонците не са оставяли без отговор въпросите, които смъртта на близките поставя пред всеки, и че не трябва да се правят категорични изводи за отсъствието на документи, които утре може да ни бъдат донесени с един удар на кирката. Независимо от това, в своите размишления вавилонците са отдавали предпочитания на друг предмет¹. За тях не е имало голямо значение обезпеча-

^а В XX век били намерени няколко шумерски композиции, имащи отношение към смъртта и задгробния свят: “Слизането на Инанна в подземния свят”, “Енлил и Нинлил”, “Слизане на Ур-Намму в подземния свят”, “Гилгамеш, Енкиду и Подземния свят”, “Смъртта на Гилгамеш”, “Погребални елегии”. Тук се излагат основните представи за съществуването на човека (или бога) след отиването си от света на живите. Заедно с това трябва да признаем правотата на автора – във всички изброени текстове основното внимание е насочено към света на битието и материалните отношения между световите, а животът в задгробния свят е представян като безрадостен и недостоеен за подробно описание. Вън от съмнение е и ритуалният характер на тези композиции.

^б Таммуз – вавилонски бог на умиращата и възраждащата се природа, съпруг на Ищар. Сходен с шумерския Думузи. По време на ежегодните церемонии жените оплаквали Таммуз (Думузи) и се хранили основно със зърно, плодове и зеленчуци. Б.ред.

¹ Ищар – вавилонска богиня на любовта и красотата, съпруга на Таммуз, владетелка на планетата Венера. Нейният ден от седмицата е петък. Б.ред.